

ELS POUS DE NEU I DE GLAÇ

A CATALUNYA

Ramon Canals i Guilera

L'ús de pous per emmagatzemar-hi neu i glaç és una tècnica que han utilitzat pobles ben diversos, com ho proven els exemples de la Xina, l'Índia, els països musulmans, Grècia o Roma. A Catalunya aquesta tècnica es va desenvolupar notablement, fins a arribar a generar una indústria rural.

Fins fa relativament pocs anys, en el nostre país, l'emmagatzematge de gel i de neu a l'hivern, per vendre'n durant l'estiu, es feia en pous situats en llocs on nevava molt o bé en paratges amb bones aigües i ben protegits del sol. Amb el temps, aquest comerç va generar una indústria rural per satisfer necessitats específiques: conservació d'aliments, medicines, disposar de begudes fresques, etc. Hi va haver un temps en què aquesta indústria va prendre un volum força important, fins al punt d'arribar a exportar els productes i tot. Pierre Vilar ens diu: "Els pous de neu del Montseny proveïen de gel com a refresc, en el segle XVII, no solament Barcelona, amb els seus palaus i hospi-

tals, etc., sinó també un comerç mitjançant barques."

S'ha de distingir, en aquesta mena d'explotacions, entre el pou de glaç i el pou de neu, anomenat *posa*. El pou de glaç és una construcció coberta, de forma cilíndrica, amb disposició vertical i parets de pedra o bé de rajola. El pou de neu o *posa* era una excavació senzilla a cel obert, molt rudimentària, que generalment no era tan ampla ni tan profunda com els pous de glaç. En aquells llocs s'emmagatzemava la neu, prement-la, i es tapava amb branques esperant que arribés l'estiu per utilitzar-la. Així doncs, es tractava d'una indústria molt elemental, més pròpia dels llocs de mun-

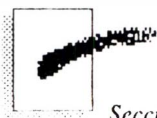
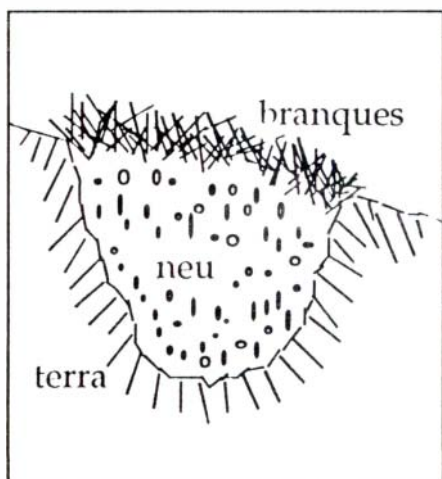
ELS POUS DE NEU

Aquests pous de neu o poses s'estenien per tot el Montseny: la Calma, Matagalls, les Agudes i el Turó de l'Home. Salvador Llobet i Josep Nuet n'han localitzat uns tretze per aquestes contrades. Josep Nuet ha estudiat una d'aquestes poses vora del poble del Brull. Ens diu: "Aquesta posa avui és coberta de terra que ha arrossegat l'aigua que corre per la pista forestal quan plou. Té uns vuit metres de diàmetre i uns tres metres de profunditat. Altres amiden fins a dotze metres de diàmetre i cinc metres de profunditat."

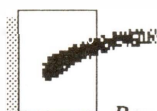
La quantitat de neu acumulada es mesurava per "càrregues". Una "càrrega" (escrit "carga" en els papers de l'època, segons la pronúncia habitual en aquests indrets) era la mesura de pes que podia transportar una cavalleria; equivalia a uns 120 quilograms.

Durant els mesos de precipitacions més altes, que solen ser gener, febrer, març i novembre, s'empouava la neu a les quinze poses que hi havia al Montseny. Durant el mes de febrer s'arribava a les 3.500 càrregues.

Això revela la capacitat d'emmagatzematge d'aquesta zona. Cadascuna d'aquestes poses podia contenir de 150 a 400 càrregues i, excepcionalment, algunes n'arribaven a tenir 700. És clar

Secció vertical d'un pou de neu.

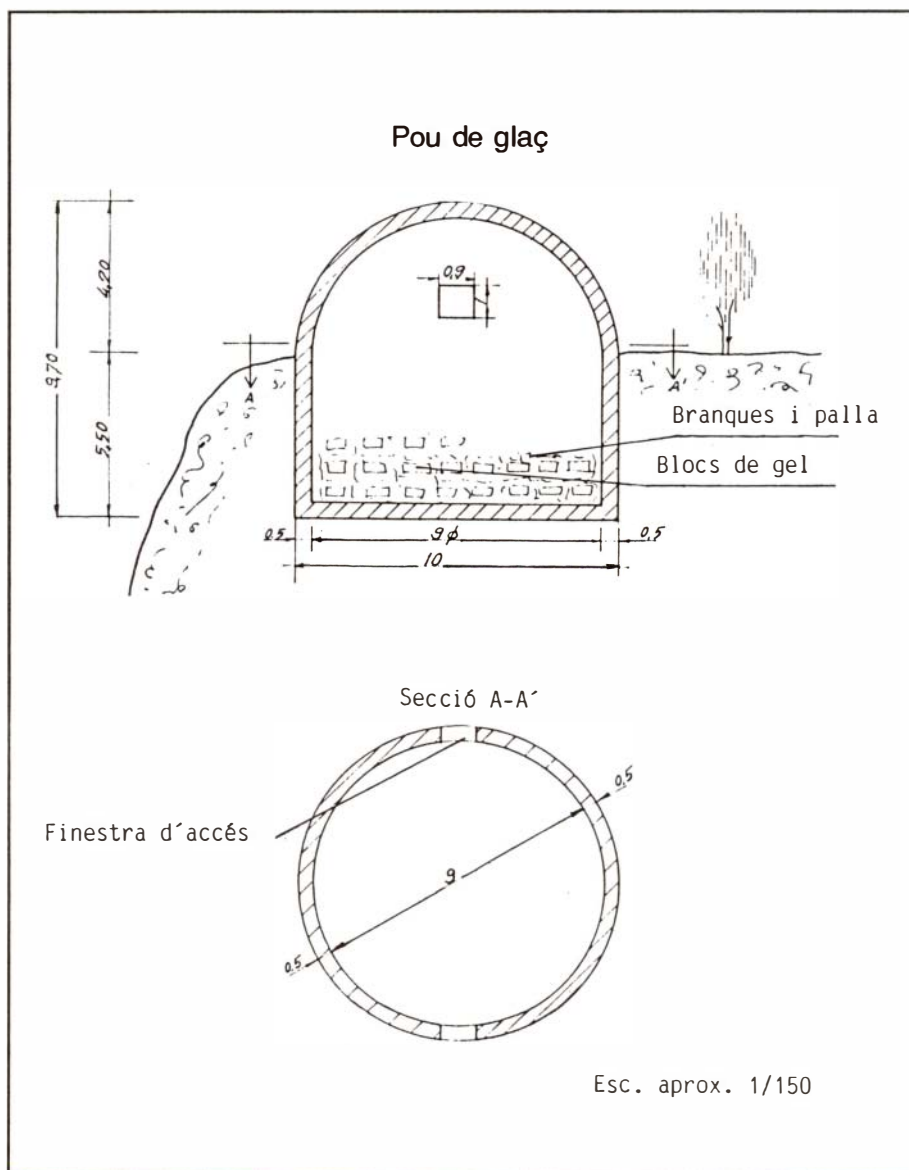
Pou de glaç de can Revetllat, a Castellterçol (Fotografia de l'autor de l'article). A baix, dues seccions d'aquest mateix pou.

que la quantitat depenia de les nevades i el fred de cada any. De tota manera, s'ha de tenir en compte que una cosa era la neu que es podia guardar i una altra la, quantitat que arribava al punt de destinació. Malgrat que aquests pous s'emplaçaven vora de les principals vies de comunicació i al més prop possible dels centres consumidors, es perdia, com a mínim, el trenta per cent de la mercaderia durant el transport. La pèrdua no era tan grossa si es tractava de gel com si es tractava de neu endurida.

ELS POUS DE GLAÇ

Els pous de glaç s'instal·laven en llocs més plans, vora d'un riu o bé d'un molí. L'aigua era conduïda, mitjançant petits canals o sèquies, fins en unes basses poc profundes esperant que es glacés, en l'època adequada i que tingués un gruix d'uns 20 o 30 cm. Després, aquest gel es tallava en peces de 120 x 70 cm i seguidament era empouat.

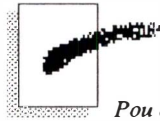
Els pous de glaç excavats sota terra eren circulars i amb parets d'obra. Constituïen una mena de magatzem i quedaven coberts per un sostre de forma semisfèrica on hi havia dues o tres obertures: una per facilitar-hi l'entrada als operaris, que baixaven amb una escala que s'aguantava a sobre el gel i que es lligava per la part superior al tronc d'una alzina per aconseguir una plena seguretat; l'altra obertura servia per

introduir-hi i treure'n el gel amb una politja i un torn, que era situat a l'exterior, però sempre protegit del sol per una coberta de rama. Quan no es treballava, les obertures es tapaven amb sacs, fustes i tot el que pogués aïllar el pou de la temperatura de l'exterior.

Les eines que es feien servir eren: serres, ganxos, garfis, martells, destrals, senalles i regles o calibres per tallar el gel regularment.

Les dimensions dels pous eren molt variables. Sovint tenien un diàmetre d'uns nou metres i una fondària de nou a 22 metres. En els dibuixos que adjuntem es poden veure les dimensions dels pous de Castellterçol, que hem pogut estudiar amb deteniment.

Pou de glaç del Molí Nou, a Castellterçol.

cavalleries fins a la vila de Ripoll, on es consumia. Ara farà seixanta anys...

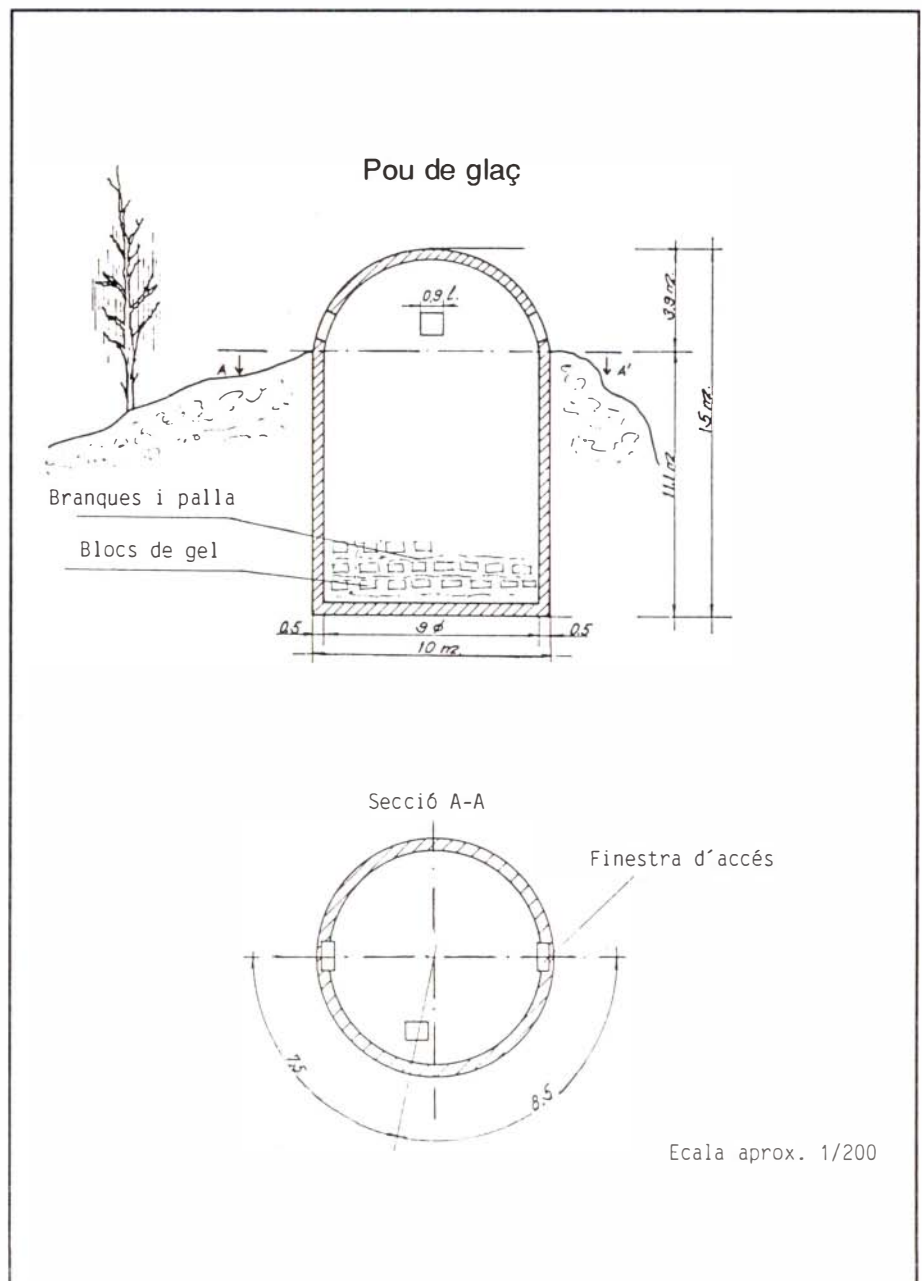
Aquests pous i poses, malgrat el que s'acaba de dir, es situaven generalment a prop dels grans centres de consum o de les vies de comunicació més ràpides. Els vuit o nou pous de glaç situats entre Mojà i Sant Quirze Safaja van deixar de ser utilitzats fa 55 anys.

L'últim pou de glaç que va funcionar a la província de Barcelona va ser el de l'Avencó, a la vall del riu Congost, ara farà 58 anys. A l'hivern de 1931-1932 s'hi va deixar de guardar gel perquè no s'havia pogut vendre tota la producció de la campanya anterior. Antoni Gallardo, en el seu estudi *El glaç natural*,

ELS POUS DEL PIRINEU

S'ha descobert, no fa pas gaire temps, un pou de glaç en un lloc tan agrest com és el Pirineu. Al poblet de Pardines (a la vall de Ribes), a uns 1.225 m. d'altitud, es troba aquest pou que, ben cobert per una capa de terra, va quedar parcialment visible quan l'arada d'un tractor en va arrencar la pedra de la volta. Aquest pou, a la vora d'un petit rierol, té uns cinc metres de diàmetre i dues finestres a la part superior. La fàbrica circular recolza, per una banda, en una paret natural lleugerament inclinada, on es poden observar uns esglaons cavats a la roca. L'interior és ara parcialment cobert de terra, cosa que fa difícil calcular-ne la profunditat, encara que es pot valorar atenent a l'esmentat diàmetre.

Parlant-ne amb Josep Maria Hubach i Riu, veí de Pardines, i amb Eudald Carbonell i Roura, veí de Ribes de Freser, que han explorat aquest pou en les condicions actuals, ens fan saber que els vells del lloc coneixien un magatzem de glaç o de neu d'altres temps situat en un indret encara més llunyà i alt, a uns 1.500 m. d'altitud, no gaire lluny de la Collada Verda. Asseguren, a més, que aquell gel o aquella neu es resguardava amb bolls de blat, perquè en aquests llocs no hi ha ni arbres ni mates. El blat es cultivava als petits camps que envolten el poble de Pardines. El blat fa de bon transportador i és, a més a més, un bon aïllador tèrmic. Quan arribava l'estiu, la mercaderia es transportava amb

va recollir algunes dades de l'últim servei d'aquest pou en les operacions de càrrega i descàrrega. Ens diu que el moment de la càrrega exigia l'esforç d'una bona colla d'homes, perquè tot s'havia de fer molt de pressa, per mirar d'aprofitar una segona glaçada i poder duplicar la producció. En l'última campanya hi van treballar quaranta homes. Els serradors feien servir uns llistons com a guies i unes serres de fusta, i tallaven el gel en peces de 120x70x20 cm, que pesaven 110 quilos. Després, hi havia els carregadors, que amb ganxos estibaven les peces de gel, i els carreters, que les traginaven; els descarregadors traslladaven el gel al pou per mitjà d'una politja i els col.locadors disposaven el gel dins del pou. A part, hi havia els qui feien feines auxiliars, com els talladors de branques, que, amb palla entremig, disposaven els blocs en capes per evitar que quedessin soldats; això mateix es feia també al fons del pou i a les parets; els homes de la foguera, que havien de mantenir un foc encès per tal que els treballadors poguessin escalfar-se les mans de tant en tant; els esmolets de serres i molts altres. A la bassa del molí es recollia el glaç, es picava i es feia servir per omplir els espais que quedaven entre els blocs.

■ Només en el Moianès, al segle XVII, hi havia uns quaranta pous de glaç

Quan el pou era ben ple es tapava amb palla i es tancava tan hermèticament com es podia, esperant que arribessin les comandes.

En la descàrrega treballaven dos o tres operaris. Havien de descobrir el pou, baixar-hi per destapar i netejar els blocs i col.locar-los en senalles ben cobertes de palla. Les pujaven amb la politja i les carregaven al carro. El gel

tractat així es conservava millor, deien, que l'anomenat "artificial" de les poses.

Com ens demostra la quantitat de pous abandonats que hi ha per tot Catalunya i els nombrosos documents que es custodien a l'Arxiu Municipal de Barcelona, referents a les deliberacions dels consellers relatives als serveis de gel, aquesta indústria va tenir molta importància durant una època determinada, però va cedir notablement quan es va començar a distribuir en grans quantitats el gel artificial obtingut per mitjà de l'electricitat, que resultava molt més barat i era servit més ràpidament. A més, els arbitris o drets d'entrada a la ciutat i altres dificultats de tot ordre van provocar la fi sense remei d'aquesta antiga indústria.

UNA MICA D'HISTÒRIA

El consum de gel i neu entre els grecs i els romans era cosa habitual, segons ens relaten diferents autors. Així, Ate-neu de Naucratis, a començament del segle III, fa referència en els seus escrits als autors grecs de l'antigor que contaven com es delien en aquell temps per la neu i per saber on en podien adquirir. Sèneca, Plini i Marcial ens expliquen de quina manera els romans s'abastaven a Roma de neu dels Apenins. Així, es feien pous especials per al consum a prop de les poblacions. Alguns palaus tenien, no gaire lluny, si el terreny ho permetia, el corresponent pou de neu.

La recerca de la neu o del gel no era una pràctica que quedés circumscrita al món mediterrani. Els xinesos i els indis disposaven també de recursos semblants. Alexandre el Gran, durant el setge a la ciutat de Petra, va fer excavar més de trenta pous de neu per conservar vitualles i disposar de begudes fresques. Els musulmans de l'època abassí també disposaven de pous de neu, cosa que sabem per les referències de *Les mil i una nits*. A l'Europa occidental, el costum de prendre begudes fresques o gelades es va introduir en el segle XVI, assimilant un costum molt estès en el món musulmà. A Itàlia, refrescar les begudes amb neu va adquirir una extraordinària popularitat durant el segle XVIII.

En altres temps, com hem assenyalat, els pous de neu del Montseny proveïen de gel Barcelona des del segle XVII. Tarragona i Reus se n'assortien dels pous de l'Albiol, poble situat a la serra de la Mussara. Tortosa guardava neu en els pous dels Ports de Beseit. De les muntanyes de Garraf es portava neu a Cervelló i Begues. El Papiol, Martorell, Terrassa, Sabadell i Cervera se n'assortien dels pous excavats en muntanyes de les rodalies respectives. Hi havia pous a la vora de Puigcerdà, la Molina, el Port del Comte, Sant Llorenç de Morunys, Olot, la Bisbal, Sant Celoni, la Roca, Llinars, el Far, Canyamars, l'Ametlla del Vallès, Sant Quirze Safaja, Caldes de Montbui, Castellterçol. Només en el Moianès, al segle XVII, hi havia uns quaranta pous de glaç.

Vist des d'avui és veritat que es tracta d'una indústria rural i fins a cert punt primitiva. Tot això dels pous de neu i dels pous de glaç ha quedat molt enrere... Ara bé, malgrat tots els avenços que hi ha hagut, si pensem que tant el gel com la neu eren en aquell temps completament assimilables i que venint d'aigües puríssimes no comportaven cap perill, haurem d'admetre que el progrés ha portat també alguns inconvenients. ■

Ramon Canals i Guilera
era escriptor.

BIBLIOGRAFIA

- Canals, R.: *La nieve y el hielo natural*. Revista Agua, 1973, núm. 80.
Gallardo, A.: *El glaç natural*. Butlletí CEC, 1933, abril.
Nuet i Badia, J.: *Els pous de neu del Montseny*. Revista Muntanya, 1970, agost.
Vilar, P.: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Edicions 62, Barcelona.